

УДК 159.922.8+159.923.2

О. М. Молчанова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті представлено науково-теоретичні підходи щодо вивчення проблеми моральної саморегуляції особистості в юнацькому віці. Представлено результати експериментального дослідження регуляції моральної поведінки респондентів раннього та пізнього юнацького віку.

Ключові слова: моральна самосвідомість, моральна саморегуляція, моральний вибір, самоконтроль, відповідальність, прояви совісті.

Постановка проблеми. Становлення різних форм нормативної регуляції поведінки виділяється дослідниками морального розвитку особистості як особлива проблема. Процес моральної саморегуляції відрізняється специфічними особливостями, які проявляються в орієнтації особистості на вибір між добром і злом, а головним його об'єктом виступає вчинок як основна одиниця моральної поведінки. Пред'являючи собі моральні вимоги та виконуючи їх, особистість формує в собі сумлінність, як стійку рису особистості. Сумлінність, на думку вчених [3], виступає засобом саморегуляції, в якому індивід має найбільшу соціальну відповідальність, а передумовою її виникнення стає можливість ставлення до себе як до об'єкта (людина сама є об'єктом тих вимог, які вона пред'являє собі як суб'єкт). Найяскравіше цю рису можна простежити саме в поведінковій сфері.

Значна частина проблем, які виникають в юнацькому віці, стосуються моральної сфери особистості, а кожна особистісна проблема, в певному розумінні, є моральною, тому психологічне консультування займає одне з провідних місць у роботі практичного психолога. Здійснення консультативно-корекційної роботи повинно враховувати критерії норми психічного розвитку юнаків та дівчат. Саме тому ми вважаємо проблему розвитку моральної саморегуляції в юнацькому віці дуже актуальною для сучасної психологічної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активний розвиток моральної самосвідомості, актуалізація якого, на думку багатьох вчених (Л.І.Божович, М.Й.Боришевський, Л.С.Виготський, І.В.Дубровіна, Л.Й.Єзерницький, І.С.Кон, А.О.Реан, С.О.Ренке, А.В.Петровський), припадає на юнацький вік, провокує й активізацію такої форми її активності як моральна саморегуляція.

Моральна саморегуляція характеризується найбільшою мірою автономності регулюючої особистості на відміну від інших соціально-психологічних регуляторів, які мають більш жорстку заданість зразків поведінки, вона виступає в особистості як здатність добровільно, за внутрішніми спонуканими керувати власними діями і вчинками у відповідності з прийнятими в суспільстві моральними нормами.

В моралі, як зазначив П.М.Якобсон [12; 13], нормативні вимоги до поведінки винесені в сферу уявлень про повинне та цінне, а індивідуальна поведінка повинна відповідати цим уявленням. Інколи оточення заважає дотриманню норм, тоді людина повинна сама здійснювати контроль. Необхідність в такій саморегуляції породжує особливу форму засвоєння індивідом сфери уявлень про повинне та цінне, коли система нормативних уявлень стає внутрішнім досягненням та способом самостійної орієнтації в соціальному світі.

В юнацькому віці, за позицією М.Й.Боришевського, особистість знаходиться на найвищому рівні розвитку моральної саморегуляції, яка являє собою відносно зрілу та стійку систему. Її особливостями є визначеність цілей моральної поведінки та включеність мотивів саморегуляції поведінки в широкий соціальний контекст. Найважливішим внутрішнім моральної саморегуляції вчений визначив моральні переконання, які набувають системного характеру [2].

На підвищення загального рівня самоконтролю та саморегуляції юнаків звертається увага в дослідженні Т.А.Пашко. Аналізуючи процес формування самоконтролю в старшокласників, дослідниця визначила, що спочатку юнаки спираються переважно на контроль з боку інших. В ході накопичення досвіду, в них розвивається потреба в самоконтролі, який ґрунтується на психологічній готовності до вироблення та закріплення навичок цієї функції [7].

В ранній юності, за концептуальними положеннями І.Д.Беха, відбувається розгорнута соціалізація, особистість перетворюється на розвиненого суб'єкта, що опановує суспільний досвід, робить його своїм надбанням. В юнаків та юнок відбувається активне формування особистісних цінностей, які виступають регуляторами поведінки і діяльності в подальшому. Психологічна природа цих цінностей, на думку вченого, відрізняється внутрішнім змістом та потребами, коли зміст певних моральних норм є цінним для особистості сам по собі, тоді такі смислові утворення виступають самоцінностями [1].

В юнацькому віці, як доводив Х.Ремшідт, особистістю активно переглядаються ціннісні уявлення, відбувається їх деперсоніфікація, пов'язана з відривом від референтних осіб. В юнаків та дівчат, на думку вченого, на перший план виходить принцип взаємності моральних зобов'язань, вони починають застосовувати до себе ті ж критерії оцінки, що й до інших; використовувати загальні принципи як основу сумлінної поведінки та оцінювати відповідно до них як себе так і оточуючих; починають враховувати потреби й інтереси інших в тій мірі як і свої власні; приймають на себе моральну відповідальність з врахуванням суспільних цінностей; в них підвищується вимогливість до себе, поглиблюється самооцінка [9].

Одним з показників сумлінної поведінки, виступає відповідальність, яка, включаючи вимоги особистості до себе, дає можливість оцінювати, спрямовувати та коригувати поведінку. Важливою психологічною умовою відповідальної поведінки старшокласників В.М.Піскун визнав ставлення до норм поведінки, якими вони оволоділи. Юнаки, розуміючи зміст моральних понять, оцінюють їх незалежно від ситуації, яка склалась. Вони вже можуть відволіктись від ситуації та дати їй моральну оцінку [8].

Юнацький вік, за результатами досліджень Ю.І.Лановенко, є сензитивним періодом для формування відповідальності. Головними умовами розвитку зазначеного утворення в юнаків та дівчат вчена вважає відчуття своєї значущості та автономії від батьків. Досліджуючи психологічні особливості переживання суб'єктом юнацької кризи, вона виявила, що 56,3% респондентів вперше відчували відповідальність за своє життя лише тоді, коли стали жити самостійно чи пережили події, які спричинили потребу приймати вагомі самостійні рішення [4].

Отже, в юнацькому віці актуалізується розвиток моральної самосвідомості, юнаки й дівчата піднімаються на найвищий щабель моральної саморегуляції: в них проявляється здібність до самоконтролю своєї діяльності, емоцій та соціальних стосунків, вони проявляють відповідальність та активно формують власні моральні цінності на основі загальнолюдських, показуючи до них усвідомлене ставлення, характеризуються визначеністю цілей моральної поведінки та включеністю мотивів саморегуляції поведінки в широкий соціальний контекст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на теоретичний аналіз, метою нашої статті стало емпіричне дослідження генези моральної саморегуляції особистості юнацького віку за такими складовими: моральний вибір, самоконтроль, відповідальність, поведінкові прояви совісності. Для цього ми використали пакет психодіагностичних методик: «Вибір», методика була модифікована на основі двох інших: «Корекційний метод виявлення та регуляції поведінки в умовах морального вибору» (авт. Л.М.Попов) та «Вибір» (авт. І.Н.Гоян) [11], «Опитувальник для виявлення самоконтролю в емоційній сфері, діяльності та поведінці» (авт. Г.С.Нікіфоров, В.К.Васильєва, С.В.Фірсова) [5], «Методика вивчення відповідальності», М.А.Осташевої [6]. «Загальна оцінка особистості» (авт. В.М.Мельников, Л.Т.Ямпольский) за шкалою «совісність» [10]. Психодіагностичне дослідження проводилось на базі загальноосвітніх шкіл Кіровоградського району в Кіровоградській області, Кіровоградського кібернетико-технічного коледжу, Кіровоградського державного педагогічного університету ім.В.Винниченка, Кіровоградського інституту інформаційних технологій. До дослідження було залучено 695 осіб юнацького віку: 360 респондентів 15-16 років та 335 респондентів 18-19 років.

Дослідження морального вибору за методикою «Вибір» дозволило нам виділити його рівні в юнацькому віці. Характеристики рівнів складались залежно від активності й стійкості ставлення до моральних норм. Для якісного аналізу ми порівняли показники морального вибору за віком респондентів, представивши отримані результати в таблиці 1.

Таблиця 1.

Кількісні показники рівнів морального вибору в ранньому та пізньому юнацькому віці

Рівні морально го вибору	Ставлення до моральних норм	Показники за віком			
		15-16 років		18-19 років	
		Абс.	%	Абс.	%
Високий	Активне, позитивно-стійке	215	59,72	161	48,06
Середній	Активне, але недостатньо стійке	84	23,33	100	29,85
	Пасивне, недостатньо стійке	47	13,06	43	12,84
Низький	Негативне, нестійке	14	3,89	31	9,25

Як показано в таблиці, для більшості респондентів раннього юнацького віку характерне активне, позитивно-стійке ставлення до моральних норм (59,72%). Вони показують схильність до високоморальної та відповідальної поведінки, незалежність та стійкість в ситуаціях морального вибору. Але, на нашу думку, така висока моральність в своїх поглядах при вирішенні моральних конфліктів вказує на те, що юнаки й дівчата 15-16 років ще не зовсім усвідомили загальнолюдські моральні цінності, вони ще не стали інтеріоризованими та внутрішньо цінними для них. Спостерігаючи за поведінкою респондентів цього віку, можна прослідкувати часті порушення ними моральних імперативів та, як правило, виправдання своєї поведінки. Отже, можна вважати, що готовність здійснювати правильні моральні вибори вони показують через бажання уникнути осуду.

Для юнаків та дівчат пізнього юнацького віку характерне зростання активного, але недостатньо стійкого ставлення до моральних норм (29,85% в пізньому, 23,33% в ранньому юнацькому періоді). Зростання активності морального ставлення засвідчує те, що юнаки й дівчата частіше починають приймати свідомі моральні рішення відповідно до власних моральних цінностей, які набувають більшої автономності, а не загальних моральних приписів; вони прагнуть самостійного визначення в ситуації кількох моральних альтернатив, беручи на себе відповідальність за власні моральні рішення, відходячи від моральних принципів, яких вони дотримувались через вимоги авторитетів. Особистість пізнього юнацького віку демонструє готовність до морального вибору, особисто визначаючи сенс моральних норм, показуючи

нормативну поведінку через внутрішню впевненість в ній, а не тому, що так навчили в дитинстві.

Для респондентів пізнього юнацького віку також характерне збільшення кількості юнаків та дівчат, які показують низький рівень готовності до морального вибору, нестійке та негативне ставлення до моральних норм ((9,25% в пізньому, 3,89% в ранньому юнацькому періоді). Вони проявляють безвідповідальність та аморальність в поведінці, не мають стійких моральних принципів, готові здійснити аморальний вчинок задля власної користі, можуть несправедливо образити іншу людину, якщо це принесе їм вигоду. Не вірять в щирі почуття, обираючи для себе матеріальний зиск. Тобто, юнаки й дівчата цієї групи готові здійснити моральний вибір, але, переважно, негативною модальності, роблячи його на власну користь.

Проаналізувавши результати дослідження готовності до морального вибору в юнацькому віці, ми можемо їх окреслити таким чином: в юнацькому віці актуалізується ставлення до моральних норм та виробляється їх власне бачення, зміщуючись із активного, позитивно-стійкого ставлення в сторону зменшення стійкості. Такі коливання вказують на готовність юнаків та дівчат дотримуватись усвідомлених ними моральних цінностей, які стали особистісними, а не вимог авторитетних суспільних імперативів.

Нами було проведене дослідження самоконтролю в юнацькому віці за такими складовими: **емоційний самоконтроль (ЕС), самоконтроль в діяльності (СД) та соціальний самоконтроль (СС)**. Результати дослідження представлені в таблиці 2.

Таблиця 2.

Кількісні показники представленості видів самоконтролю в юнацькому віці

Рівні розвитку самоконтролю	Види самоконтролю (у %)					
	Емоційний самоконтроль		Самоконтроль в діяльності		Соціальний самоконтроль	
	15-16 років	18-19 років	15-16 років	18-19 років	15-16 років	18-19 років
Високий	19,44	18,81	53,06	57,31	48,06	55,22
Середній	74,44	76,12	43,06	40,3	50	44,78
Низький	6,11	5,07	3,89	2,39	1,94	0

Як видно з таблиці, в респондентів раннього юнацького віку найактивніше проявляється самоконтроль в діяльності (показник високого рівня - 53,06%, середнього – 43,06%, низького – 3,89%). Така частка високого рівня цього виду самоконтролю означає, що більшість юнаків та юнок 15-16 років, як правило, перевіряють свої дії, уточнюють незрозуміле та планують діяльність; перед тим, як почати щось робити, ретельно готуються до цього; намагаються самі виправляти свої помилки до того, як на них хтось вкаже, прагнуть добросовісно виконувати завдання.

Для того, щоб підтвердити переважання самоконтролю в діяльності саме в ранньому юнацькому віці, ми обрахували середнє арифметичне отриманих респондентами балів за відповідями методики. Цей показник має трохи вище кількісне вираження в юнаків та дівчат 15-16 років (16,81 бала в ранньому; 16,725 бала в пізньому).

В респондентів пізнього юнацького віку переважає соціальний вид самоконтролю (показник високого рівня - 55,22%, середнього – 44,78%, низький рівень відсутній). Більшість респондентів цієї групи намагаються дотримуватись прийнятих в суспільстві правил поведінки й не бути грубими з людьми, навіть з тими, які їм не подобаються. При розмові прагнуть спочатку чітко сформулювати думку, впевнитись в своїй правоті, а тільки потім висловлювати її. Порушивши певні правила чи скоївши негарний вчинок, довго пам'ятають про це. Вони частіше показують зовнішні прояви усвідомлення суспільних вимог (поступаються місцем в транспорті літнім людям, намагаються одягатись відповідно до конкретної ситуації, висловлюють свою думку після старших за положенням чи віком тощо).

Для юнаків цього вікового періоду збільшується цінність іншої особистості, вони активніше показують поважливе ставлення до оточуючих, що доводить вищий показник середнього арифметичного соціального самоконтролю в респондентів 18-19 років (17,682 бала в пізньому юнацькому віці; 16,088 бала в ранньому).

Емоційний самоконтроль на має такої яскравої динаміки в своїх вікових проявах, його показник дещо знижується на високому рівні (19,44% в ранньому, 18,41% в пізньому юнацькому віці) та незначно зростає на середньому (76,12% в пізньому, 74,44% в ранньому юнацькому віці). Не дуже значущі зміни простежуються і в показниках середнього арифметичного цього виду самоконтролю (13,29 балів в ранньому, 13,32 бала в пізньому юнацькому віці). Такі прояви показників засвідчують певну емоційну стабільність юнаків, яка теоретично доведена в I розділі нашого дослідження.

Респонденти обох вікових груп намагаються слідкувати за проявами своїх почуттів, навіть якщо переживають з якогось приводу, не показувати збудження в голосі і манерах в спілкуванні; юнаки й дівчата прагнуть не говорити речі, про які можуть пожалкувати, навіть під впливом моменту.

Отже, зважаючи на результати дослідження самоконтролю в юнацькому віці, ми можемо засвідчити зростання здібності до самостійного, внутрішнього контролю своїх емоцій, поведінкових проявів та соціальних стосунків, яка проявляється в поведінці усвідомленим дотриманням суспільних імперативів, проявами поважливого ставлення, старанністю, ретельністю, добросовісністю. Окреслені поведінкові прояви виступають показниками сумлінної поведінки. Становлення здібності до самоконтролю має свої відмінності в генезі: в ранньому юнацькому віці актуалізується

самоконтроль в діяльності, а в пізньому – соціальний, що вказує на досягнення юнаками й дівчатами 18-19 років вищої моральної зрілості.

Дослідивши в юнаків та дівчат відповідальність як показник моральної саморегуляції, ми проаналізували її структурні складові: дисциплінарну відповідальність (ДВ), відповідальність за себе (ВС), відповідальність за іншого (ВІ). Результати аналізу представлені в таб. 2.

Таблиця 2.

Кількісні показники представленості видів відповідальності
в юнацькому віці

Рівні розвитку відповідальності	Види відповідальності (у %)					
	Дисциплінарна відповідальність		Відповідальність за себе		Відповідальність за іншого	
	15-16 років	18-19 років	15-16 років	18-19 років	15-16 років	18-19 років
Високий	34,17	35,72	45	17,91	20	29,85
Середній	54,17	61,49	41,39	71,64	67,5	67,76
Низький	11,66	1,79	13,61	10,45	12,5	2,39

Як можна простежити в таблиці, респонденти раннього юнацького віку відрізняються активнішою відповідальністю за себе, показник високого рівня в них склав 45% (в пізньому юнацькому віці – 17,91%). Юнаки та дівчата цього віку прагнуть демонструвати самостійність в поведінці та контролювати свою діяльність, не очікуючи оцінок чи зауважень від оточуючих, активніше займаються суспільними справами. Вони рідше порушують правила та норми, особливо, коли знаходяться в навчальному закладі, а порушуючи їх, намагаються це приховати чи виправдатись.

Для юнаків та дівчат пізнього віку характерна актуалізація відповідальності за іншого, показник високого рівня в них вищий майже на 10% (29,85% в пізньому, 20% в ранньому). Вони частіше беруть на себе відповідальність у випадку неприємностей у навчальній групі, виконуючи доручення прагнуть швидше перейти до його виконання, не витрачаючи час на зайві розмови, проявляють бажання допомогти іншим, цікавляться життям одногрупників (однокласників), при виникненні розбіжностей у поглядах, намагаються знайти загальну точку зору на проблему. Такі результати позначають частіше надання допомоги іншим респондентами старшої вікової групи, їх вищу цікавість до життя оточуючих, більшу здібність до знаходження компромісу і вміння прислухатись до думок інших та визнати їх правоту. Респонденти пізнього віку демонструють вищу дисциплінарну відповідальність (показник високого рівня вищий приблизно на 1%, чим в юнаків раннього віку, середнього – на 7%, а низького – менший на 10%), що вказує на зростання сприйняття соціальних норм та правил поведінки, які вони вже пропускають через себе.

Більшу частку респондентів з високим рівнем відповідальності за себе серед юнаків та дівчат 15-16 років ми пояснюємо тим, що, в основному, це учні старших класів, яким потрібно досягти гарних результатів у навчанні, щоб вступити до певного навчального закладу. А респонденти 18-19 років в нашому дослідженні – це студенти проміжних курсів вищих навчальних закладів, вони вже вступили до навчального закладу, тому менше використовують свої здібності до прояву відповідальності, їх інтереси направлені в дещо іншу сторону (їх більше цікавлять міжособистісні стосунки в групі та інтимне спілкування поза межами навчального закладу). Зважаючи на психологічні особливості вікового розвитку, можемо зазначити, що юнаки й дівчата 18-19 років досягли вищого рівня особистісної зрілості, чим респонденти 15-16 років, тому вони рідше показують низький рівень відповідальності за себе.

Прояви сумлінності в поведінці, як показника автономного та добровільного керування своєю моральною поведінкою відповідно до прийнятих суспільних імперативів ми досліджували за методикою **«Загальна оцінка особистості»** за шкалою «совісність». Для якісного аналізу результатів ми порівняли показники проявів совісності в поведінці.

Юнаки та дівчата 18-19 років частіше проявляють високий рівень совісності в поведінці, показник якого зростає майже вдвоє з 28, 89% в ранньому до 65,82% в пізньому юнацькому віці; показник середнього рівня збільшується майже на 9% (з 56,94% в ранньому до 60,9% в пізньому), а низького – навпаки, зменшується на 10% (з 14,17% в ранньому до 3,28% в пізньому). Така динаміка показника проявів совісності в поведінці засвідчує те, що юнаки й дівчата старшого віку краще регулюють власну моральну поведінку, мають стійкіші моральні принципи, частіше дотримуються етичних стандартів, рідше ухиляються від своїх обов'язків. Вони старанніші, добросовісніші та відповідальніші за юнаків і дівчат, які молодші за віком, через стійкіші внутрішні стандарти та вимогливість до себе.

Проаналізувавши розвиток моральної саморегуляції за дослідженими складовими в юнаків та дівчат, ми можемо окреслити зміни в її генезі протягом юнацького періоду. Для респондентів раннього юнацького віку характерна готовність до здійснення морального вибору, але в її основі лежать засвоєні загальнолюдські моральні цінності без глибокого внутрішнього усвідомлення; найактивніше вони контролюють свою діяльність, проявляючи добросовісність у виконанні різних завдань та обов'язків; відрізняються активною відповідальністю за себе, прагнуть демонструвати самостійність, можуть порушувати моральні норми, але намагаються це приховати; часто показують правиловідповідну поведінку через повагу (чи страх) до авторитетів.

Респонденти пізнього юнацького віку, здійснюючи моральний вибір, показують нестійке ставлення до моральних норм, а в основі його здійснення лежать усвідомлені моральні цінності; в них актуалізується соціальний самоконтроль, який проявляється дотриманням певних соціальних норм

через повагу до інших; частіше проявляють відповідальність за інших, яка проявляється в готовності допомогти та взяти на себе додаткові обов'язки, цікавості до оточуючих; мають стійкіші внутрішні стандарти та вищу вимогливість до себе.

Висновки.

1. В юнацькому віці особистість знаходиться на найвищому рівні розвитку моральної саморегуляції.

2. Моральна саморегуляція виступає як здатність добровільно, за внутрішніми спонукани керувати власними діями і вчинками у відповідності з прийнятими в суспільстві моральними нормами.

3. В юнацькому віці моральна саморегуляція відрізняється за своєю генезою та рівнем автономності, який з віком збільшується. В ранньому юнацькому віці зростає активність самоконтролю в діяльності, відповідальності за себе та готовності здійснити моральний вибір відповідно до загальнолюдських цінностей. В пізньому юнацькому віці збільшується активність соціального самоконтролю, відповідальності за іншого, мотивами морального вибору стають автономні моральні цінності, демонструється повага до інших.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. – Київ: Либідь, 2006.
2. Боришевський М.Й. Розвиток морального саморегулювання поведінки учнів / Психологія: Респ. научн.-метод. сб. / М-во просвещения УССР, НИИ психологии. - Київ: Рад. шк., 1985. - Вип. 24.
3. Дробницький О.Г. Проблемы нравственности. – Москва: Наука, 1977.
4. Лановенко Ю.І. Психологічні особливості переживання суб'єктом юнацької кризи. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. – Київ: 2005.
5. Никифоров Г.С. Самоконтроль человека. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1989.
6. Осташева М.А. Диагностика ответственности подростков / Психологические средства выявления особенностей личностного развития подростков и юношества: Сб. науч. тр. - Москва: Изд-во АПН СССР, 1990.
7. Пашко Т.А. Індивідуальні особливості емоційного самоконтролю старшокласників. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. – Київ, 2005.
8. Пискун В.М. Психологические условия формирования ответственного поведения старшеклассников. Дис....канд. наук. – Киев, 1986.
9. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: Проблемы становления личности: Пер. с нем. – Москва: Мир, 1994.

10. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога: Учеб. Пособие: В 2-х кн.- 3-е изд. – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения.
11. Сокол Л.М. Моральний вибір як умова становлення самосвідомості особистості підлітка. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. – Київ – 2006.
12. Якобсон П.М. Моральные чувства / Психология чувств. - Москва: Изд-во АПН, 1958.
13. Якобсон П.М. Эмоциональный фактор в нравственном воспитании и управление им / Управление процессом нравственного воспитания: Сб. Статей / Пробл. Н-и. Лаб. Ком. Воспитания молодежи МГУ. – Москва: Изд-во МГУ, 1979.

O. Molchanova. The psychological peculiarities of moral self-regulation in teen-age.

The science-theoretic approaches to investigation of the problem of person's moral self-regulation in youthful age are elucidated in the article. The results of experimental research into the regulation of moral behavior by respondents in early and late teen-age are presented here.

Key words: *moral self-consciousness, moral self-regulation, moral choice, self-control, responsibility, display of contrite behavior.*

УДК 159.922.73

Л. Посцан

КОНСУЛЬТУВАННЯ І НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ ЛЮДЕЙ У МОЛДОВІ

У статті представлений стан та перспективи освіти дорослих в Республіці Молдова, що реалізується відповідно до європейських норм. Аналізуються політичні, правові та організаційні аспекти цієї проблематики. Представлено висновки та рекомендації щодо активізації консультативної та навчальної діяльності освітнього простору Республіки Молдова.

Ключові слова: *національна освіта, реформа, соціальне партнерство, професійне навчання.*

Республіка Молдова є Південно-Східним сусідом України. Між нашими країнами історично склались тісні соціальні, культурні, наукові, освітні, економічні, політичні зв'язки. Соціальний або вірніше людський фактор є найважливішим в розвитку молдавсько-українських відносин. По даним Національного бюро по статистиці [7], на 1 січня 2007 року постійне населення Республіки Молдова складало 3,58 мільйона жителів. Українці